

4. Tryghed i nattelivet med morgenstjerner og stokkeprygl

Det er første efterårsaften i 1781, og flere hundreder vrede københavnere står samlet i det daværende Store Færgestræde tæt ved Amagertorv. Stemningen er ophedet. Nogle råber, mens andre kaster med sten. Politiet møder op for at skabe ro i gaden, men de tøver med at blande sig af frygt for den ophidsede mængde. Betjentene tilkalder derfor byens nattevægtere, som får ordre til at stille sig op i hver ende af gaden og ikke tøve med at tage deres morgenstjerner i brug, hvis det skulle blive nødvendigt. Politiet forsøger at opløse mængden, men mange bliver trodsigt stående på deres pladser. Derfor giver politiet nu vægterne ordre til at slå ben og arme itu på dem, som ikke vil adlyde politiets befaling. Og så går det løs. Vægterne slår omkring sig med morgenstjerner. Sten flyver gennem luften mod vægtere og politi. Alt er kaos. Sådan eskalerede optrinnet den 1. september 1781 efter uenigheder om en pot billard på et lokalt værtshus. Vægterne var ellers indsat i nattelivet for at holde ro og orden. Minder det dig om noget? Den 14. november i år fremlagde regeringen sin tryghedspakke, som ved tolv tiltag blandt andet skal skabe tryghed i det danske natteliv.

Velkommen til forløber. Mit navn er Jacob Frische, og i dag tager vi afsæt i regeringens nye udspil "tryghed for alle danskere," og vi finder et historisk perspektiv. Det er nemlig ikke første gang, at man forsøger at regulere Københavns natteliv. I 1700-tallet var det vægterkorpset, der varetog denne opgave. Og dermed også velkommen til min gæst, professor Ulrik Langen fra SAXO-instituttet på Københavns Universitet. Og Ulrik, for at forstå al den her tumult om noget så simpelt som en pot billard, ja, så skal man lidt længere tilbage i sommeren 1781. For hvad er det, der starter det hele?

Det starter med, at en italiensk såkaldt taskenspiller kommer til København. Og en taskenspiller er datidens betegnelse for det, vi i dag ville kalde en tryllekunstner eller en illusionist eller noget i den stil. Og han er kommet til København for at lave forskellige optrædener, hvor han optræder med noget kortspil og nogle forskellige illusoriske numre, som han viser for pæne mennesker og ved hoffet osv. Men han kan også noget andet. Han er også rigtig, rigtig god til at spille billard. Så han indrykker en annonce i en københavnsk avis, hvori han tilbyder at spille billard med "liebhave af billardspillet," som der står i annoncen. Og det er altså folk i København, som godt kan lide billard. Og han tilbyder også at spille om store pengebeløb. Og måske er der gået et eller andet galt i oversættelsen af den her annonce, fordi han er jo italiener, og han har henvendt sig til en dansk avis, så det kan være, der er et eller andet, der er gået galt. For under

alle omstændigheder da han så sætter folk i stævne på et billardetablissement, der dukker folk op, som gerne vil spille med ham om store pengebeløb. Men han tror selv, han skal lave sådan en slags kunstbillard. Og han har nemlig sagt noget om, at alt hvad man normalt forretter med hænderne, vil han forrette med fødderne. Det vil sige, han vil simpelthen spille billard med fødderne. Sådan bliver det i hvert fald udlagt. Men det kommer altså så til stor uenighed på det her værtshus, og det ender med noget tumult, og der er nogle, der kommer op at slås. Og denne her stakkels Pinetti står og river sig i håret og kan ikke rigtig forklare, hvad han mener, han skal gøre. Til gengæld er der andre, der mener, at ham her italieneren har holdt dem for nar. Der er blandt andet en officer, som giver ham et par på låget. Og til sidst må man simpelthen få ham ud ad bagdøren og få ham ført væk.

Det er næsten ingredienserne til en værre omgang ballade, det dér.

Det er det nemlig. Ikke mindst fordi der er nogle på det her værtshus, som synes, at den her italiener jo faktisk virkelig har fornærmet danskerne. Altså den her mand, der stiller sig op og holder en tale om det, han siger, "Han har fornærmet den danske nation med al sin spradebasseri og sine italienerier," osv. Under alle omstændigheder så i løbet af dagen - det her foregår om eftermiddagen - så ulmer det i København, og rygten går om den her italiener, som bor til leje nede i Store Færgestræde, mens han er i København, at han har fornærmet nogle gode borgere i København. Og i løbet af eftermiddagen og først på aftenen begynder folk så at samle sig dernede. Og hen af aftenstide, hen ved 10-tiden, der er altså samlet flere hundreder mennesker dernede, som står og råber ude foran hans logis vinduer. Og nogle begynder at kaste med sten mod ruderne og sådan noget. Og det er en ret ubehagelig og aggressiv og voldsom stemning, der er.

Og prøv så at tage os helt ned på gaden der, omkring selve balladen. Politiet kommer og tilkalder vægterne. Hvad er det, der sker? Hvordan lyder det?

Ja, altså i første omgang skal man jo forstå, at det er klokken 10 om aftenen, og det er 1. september, så mørket er allerede faldet på. Og i københavnske gader på det her tidspunkt... De er kun oplyst af det, der hedder tranlamper, som er nogle små lamper med en væge, og så er det altså sådan noget tran, der ligesom er det råstof, som holder lyset i gang. Men altså, det er en meget sådan spruttende og lav belysning, kan man sige. Så der er mørkt, og der er den her ulmende stemning. Og ikke nok med det, så er

der også sådan en sansemæssig dimension i det. En ting er mørket, men når mange mennesker er samlet på det samme sted, så kan man ligesom også mærke hinanden på en bestemt måde. Altså en mængde, der er samlet.

Under alle omstændigheder, som du indledningsvist fortalte, så kommer politiet til og aner ikke rigtig hvad de skal stille op med det her. Så tilkalder de vægterne, som jo er sat i verden for blandt andet at opretholde orden om natten i København. Det kan vi vende tilbage til. Og ikke mindst så kommer politimesteren for ligesom at lede slagets gang. Og han siger så, "Okay. Vi skal sørge for, at der ikke skal komme flere mennesker ind i denne her gade, fordi så udvikler det sig yderligere. Og vi skal også sørge for at få de mennesker, der er i gaden, ud." Så gør han det - måske forkerte - at han siger til vægterne og politiet, at de skal afspærre gaden i begge ender og prøve at få folk ud af gaden og samtidig holde folk, der vil ind i gaden, ude fra gaden.

Men altså, det udvikler sig så - og ikke mindst også fordi nogle af de her vægttere har, som det senere viser sig, åbenbart i hvert fald i nogles øjne, svært ved at kende forskel på ordentlige mennesker - altså skikkelige mennesker, som man kaldte det på det her tidspunkt, som altså betyder, at det er nogle, som kender til skik og brug, og som er pæne borgere, kan man sige - og så det, man senere kalder gadedrenge, men det man også på dette tidspunkt kalder pøbel, som er sådan en underlig amorf betegnelse for folk, der opholder sig på gaden. Det kan vi også vende tilbage til. Under alle omstændigheder begynder de at gå lidt rask til sagerne med på en ret brysk måde at få folk ud af gaden og begynder at slå, og folk sætter sig til modværge. Og pludselig så udvikler det her sig til, hvad man faktisk kan kalde en slags masseslagsmål.

Og ikke nok med det: I sådan et masseslagsmål, hvor folk vælter rundt mellem hinanden... Vægterne slår bare fuldstændig uden at skele til, hvem det er, de slår med deres morgenstjerner, som jo er et drabeligt våben. Og der er folk, der kommer til skade, og der er skrig og skrål, og vægterne bliver også tilkaldt blandt andet ved deres vægterfløjter. Så der er altså sådan en kakofoni af lyde og sanseindtryk i det her opløb og i det her masseslagsmål.

Dertil så kommer der et yderligere element ind i det her, for pludselig så tropper der nogle officerer op fra Livgarden. Og Livgarden har jo til opgave at passe på kongehuset. Og Store Færgestræde ligger lige ved siden af Christiansborg, altså ovre på den anden side af kanalen. Og da disse officerer blander sig - de blander sig nemlig ud fra en betragtning om, at de synes, at vægterne og politiet går alt for hårdt til værks. De slår jo bare uden ligesom at prøve med det gode først og så videre. De kaster rundt med deres morgenstjerner og så videre. Så de prøver simpelthen at lægge en dæmper på gemyt-

terne. Det går ikke særlig godt, heller ikke da politimesteren kommer til og siger til de dér officer, "Hvad blander I jer for? Det er mig, der er chef her. Det skal I ikke blande jer i." Og så kommer det simpelthen også til en konfrontation mellem de her officerer og politimesteren, der ender med sådan nogle lidt pinlige optrin med den ene af officererne, der griber politimesteren rundt om livet og ikke vil lade sig føre derfra af nogle vægtere og så videre. Men under alle omstændigheder så forsvinder de igen, de her officerer.

Det næste, der sker, det er, at tyngdepunktet i disse uroligheder faktisk flytter sig. For lige pludselig er der ligesom hul i den ene ende af gaden, og folk begynder at flygte ud af gaden og flygte ud i København ned langs kanalerne. Og nogle af de her folk flygter over det, der hedder Højbroen, som fører over til Christiansborgs Slotsplads. Og i hælene på den mængde, der flygter over broen og ind på slotspladsen, er en gruppe vægtere og et par politifolk. Men da den her mængde kommer ind på slotspladsen, så bliver de pludselig beskyttet af de folk, der har herredømmet over slotspladsen. Det er nemlig Livgarden. Deres opgave er jo at pas på kongehuset og dermed også på Christiansborg, som er kongeslottet på det her tidspunkt, og dermed også den slotsplads, der ligger foran, som vi jo kender i dag. Og så siger de her livvagter til vægterne, der er på vej ind over broen, "I må ikke komme ind her. Det er os, der bestemmer her." Og i vægternes øjne ser de pludselig de her officerer beskytte de her lovbrydere eller den her mængde eller den her pøbel, som har lavet slagsmål osv. Så det kommer simpelthen også til en konflikt mellem nogle af de korps der er i København, om hvem det egentlig er, der skal opretholde ordenen her. Hvem det egentlig er, der har autoritet til at bestemme over bestemte byrum og bestemte områder af byen. Altså det er næsten en territorial kamp. Og det bliver ikke bedre af, at politimesteren kommer og vil have den vagthavende officer i tale. Og det viser sig så, at en af de vagthavende officerer er en af de officerer, han har sloges med nede i Store Færgestræde et kvarter tidligere.

Så det er simpelthen under alle omstændigheder en konflikt, som involverer både de myndigheder, der skal opretholde ordenen, som kæmper mod hinanden, og så også en i "vild mængde af mennesker," som her bliver forfulgt af den ene myndighed men beskyttet af den anden myndighed. Og det hjælper så heller ikke, at de mennesker, der står på slotspladsen, lige samler nogle sten op og kaster ind over garderne og rammer nogle af vægterne. Og vægterne tager så de sten op igen og kaster ind over garderne igen for at prøve at ramme mængden.

Men under alle omstændigheder må politimesteren til sidst gå derfra med uforrettet sag. Han kan ikke få overbevist de her officer om, at han skal have lov til at have adgang til

slotspladsen og hente de der folk. Og han må så tage derfra. Han tager sine vægtene med sig. Og folk står og pifter ad dem og råber hurra og klapper og så videre og provokerer dem yderligere. Igen, kan man sige, på denne her sanssemæssige måde, hvor det er klap og piften og råben og så videre, der er med til at skabe denne her sådan lidt animerede stemning, som man jo også ser... Altså, hver gang der er opløb også i København nu om dage, så er der jo tit de her lyde. Og sanserne spiller jo en vigtig rolle for folks måde at agere på i de her sammenhænge.

Under alle omstændigheder så må vægterne og politiet og politimesteren trække sig. Og til sidst får de her gardere så den mængde til ligesom at sive ud fra slotspladsen. Og så er det her opløb sådan set slut.

Pyha, sikke en ballade.

Ja. Ha ha ha!

Det efterlader jo et væsentligt spørgsmål, som jeg vil gemme til allersidst. Så lad endelig være med at svare på det nu. Men jeg sidder bare og tænker, "Hvad skete der med den italienske taskenspiller?" Men den holder vi lige. Fordi lad os prøve at zoome ind på de her vægtene. De lavede jo faktisk lyd undervejs, også når de gik rundt i gaderne ud over larm og ballade. De havde en vægtersang, hvor man mener, at det er Thomas Kingo, der står bag teksten, og at selve melodien er sådan en middelalderlig folkevise eller noget kunstmusik tilbage fra 1500-/1600-tallet. Men lad os lige prøve at høre et eksempel på en lidt nyere optagelse af den her vægtersang. Den lød nogenlunde sådan her:

"Om du vilt Tiden vide,
Husbonde, Pig' og Dreng,
Da er det paa de Tide
Man føjer sig til Seng."

Ja, sådan her kunne det altså lyde i de københavnske gader, når vægterne gik og sang. Prøv at fortælle, Ulrik Langen, hvem var de her vægtene, og hvorfor gik de i øvrigt og sang?

Ja, altså vægterne er oprindeligt noget, der udspringer af middelalderen, hvor byerne havde en samling af folk, som skulle bevogte porte, og som skulle opretholde en eller anden form for orden i gaderne og ikke mindst også holde øje med, at der ikke udbrød ildebrande i byerne. Og ildebrande i tidlige moderne tid var jo simpelthen den største katastrofe, der kunne overgå en by på det her tidspunkt. Vi havde jo to store brande i København i 1700-tallet også.

Men vægternes opgaver bliver formaliseret i sidste halvdel af 1600-tallet, hvor man laver nogle ordninger for København - også for politiet, men også for vægterne - og opretter simpelthen et regulært vægterkorps, som har til opgave for det første som nævnt at holde øje med, at der ikke udbryder ild i København om natten, opretholde orden. Og så har de en lang række andre forpligtelser også.

Og det her med vægtersangen er jo en interessant ting, fordi vægtersangen er jo en måde, hvor tidsligheden markeres i løbet af natten. Det vil sige, at hver time går vægteren sin runde og synger et vers, der passer til det klokkeslæt, han nu går på. En ting, jeg så lige må sige, er her, at det stykke musik, vi hørte her, der er det jo altså vægtersang i flerstemmig skønsang. Og der er altså mange, mange fortællinger om, at vægterne simpelthen sang virkelig, virkelig dårligt. Blandt andet skriver Holberg et sted, at vægterne skryder som æsler. Det er simpelthen ubærligt nærmest at høre denne her nogle gange endda også berusede vægter gå rundt i gaden og bræge sine sange. Så måske er det her det smukke stykke musik lidt misvisende for, hvordan vægternes sang blev oplevet i det københavnske byrum på det her tidspunkt.

Sådan tænker vi tit tilbage på fortiden. Den bliver lidt kønnere.

Det bliver lidt kønnere, ja. Nå, men under alle omstændigheder så kan man sige, at en del af deres job er også, at de passer på et mindre, defineret område af byen. Altså, en vægter har typisk en gade eller to gader, som han skal patruljere i og holde øje med i det hele taget. Og det vil sige, at vægteren har faktisk også en meget klar lokal forankring. Altså, de folk, der bor i gaden, kender deres lokale vægter og kan også lave aftaler med vægteren om, at de skal vækkes på et bestemt tidspunkt, eller vægteren kan hjælpe dem med nogle forskellige ting.

Men der er også en anden dimension af vægternes virke. Det er jo, at de skal opretholde orden. Og den her orden består blandt andet i også at gribe fulderikker eller folk, der i løbet af natten laver ballade eller opholder sig på gaden i beskæmmet tilstand eller har smugkroer eller hvad det nu måtte være. Og det betyder så også, at de på mange må-

der i den folkelige bevidsthed i København fremstår som nogle, man også nogle gange er i konflikt med. Ikke nødvendigvis de mennesker, der bor i den gade, hvor vægteren hører til, men måske de mennesker, der kommer gennem gaden, når de er ude om natten og ude at more sig. Så bliver det ofte et spørgsmål om for mange mennesker som en del af nattelivet at komme i konflikt med de her vægttere.

Jeg kan også vende lidt tilbage til det her med, hvad vægterne er for nogle typer. Men i første omgang, så kan man måske fortælle lidt om det her med, at vægterne har ligesom en genstand, der symboliserer deres virke. Det er den her morgenstjerne, som du også nævnte selv i din intro her, som jo er et skaft, hvor for enden er der sådan en kugle, og så er der sådan en slags pigge på. Og man kan sige, det er altså et ret voldsomt våben. Men det er også på mange måder en genstand, som bliver attråværdig for folk, der går i byen og laver ballade, fordi de vil faktisk rigtig gerne prøve at bemægtige sig de her morgenstjerner. Det dér med at komme i kamp med vægterne om natten og stjæle deres morgenstjerne, det er simpelthen på en eller måde sådan et trofæ, man kan komme hjem med fra en vild bytur.

Man kender det faktisk også fra Christian 7., den senere ret syge konge. Når han gik i byen med nogle af sine kammerater, så var det dér også en del af deres byture. Og der er fortællinger om, at han kommer tilbage på slottet med en vægtermorgenstjerne og fremviser den stolt for sin lærer, og den lærer er ikke så begejstret for, at det ligesom er det, han har brugt sin tid på.

Men under alle omstændigheder så er vægternes autoritet i byen på den måde en slags dobbelthed. Altså, på den ene side skal de passe på folk, og de skal sørge for, at folk ved, hvad klokken er, og de kan holde orden i gaderne, og de skal holde øje med, at der ikke er ild løs nogen steder. Men på den anden side så har de også nogle gange svært ved at opretholde den her autoritet, fordi folk også angriber dem, og ikke mindst er de jo også nogle gange selv nogle folk, der lader sig provokere oftest. Altså, vægterne er et korps, som består af for manges vedkommende rimeligt barske typer.

Prøv lige at beskrive lidt mere, hvordan de ser ud. For jeg sidder her med nogle billeder fra en xylograf af H. P. Hansen fra 1829 til 1899, som faktisk har lavet nogle billeder af vægterne på dette tidspunkt. Du kan jo lige prøve med udgangspunkt i det lige at beskrive, hvad det er, vi ser dér.

Ja, hvis vi tager fra toppen af det her billede, så ser man en vægter, en rimelig bredbringet type her, som for det første bærer en kabuds på hovedet. Og en kabuds er en

slags læderhat med sådan nogle flapper ned over ørerne. Og den her kabuds var også noget, der kendetegnede vægterne, og som også oftest blev set som sådan et symbol på vægterne og på deres dumhed og deres grovhed og så videre. Men faktisk så er der på et tidspunkt en vægterløjtnant, altså én der ligesom er chef for vægterkorpset i København, som skriver ind og ansøger, om der ikke i disse kabudser kan blive indlagt sådan en lille metalplade, så det fungerer som en slags hjelm, fordi vægterne faktisk får så mange slag i løbet af de her nattevagter, hvor de kommer op at slås med folk, at de har brug for noget, der ligner en hjelm. Men det var altså så kabudsen.

Og hvis vi går længere ned, så kan man se, at vægteren er ikklædt sådan en stor - og den er i øvrigt blå. Det kan man ikke se på det her billede - frakkeligende uniformsjakke, hvor der er et emblem på. Og så er der et gult bælte, hvori der er forskellige remedier, som vægten skal bruge, når han - og det er en af hans andre vigtige opgaver - når han skal holde ild i tranlamperne, de her tranlamper, jeg også talte om tidligere, som altså hænger rundt omkring i byen. Og der skal han jo så rode i trannen, og han skal sætte en væge i, og han skal simpelthen sørge for, der er ild i. Så han har fyrtøj og andre ting med også. Så har han en lille lygte med, som han kan bruge i nødstilfælde. Og så har han sin - ser vi her - sin morgenstjerne. Og nogle gange har så også sådan en stav med en pig i enden, som han kan bruge til at rode i trannen, altså så han kan nå lampen, når han skal rode i trannen. Og har andre typer af remedier med. På det her billede har han sko på. Andre gange har de sådan nogle meget kraftige læderstøvler på.

Så man kan sige, at han er kampklar på mange måder, men er også godt rustet til med de her remedier simpelthen at varetage de her forskellige funktioner, han har. Vi kom fra det her med... Ja, hvad var det, du spurgte om, inden vi...?

Nej, du var ved at forklare, at den måde, vægterne så ud på, jo faktisk på en eller anden måde kunne ende med at blive lidt brugt imod dem. De blev jo sådan nærmest lidt latterliggjorte. Og det får mig også til at tænke, "Hvilken udvikling sker der egentlig i forhold til vægterkorpset?" Fordi jeg sidder nemlig også her med et udklip fra politimesteren Ernns skriv fra den 29. december 1713. Det er noget, vi har taget fra en af dine bøger, faktisk. Og det, der ligger i politimestrene skriv her, det er, at vægterne fremover skal færdes to og to i nattelivet. Der står her: "Thi ellers er vægterne i allerstørste fare og må hver nat vente sig at hengive og opofre deres blod for stadens sikkerhed, thi onde mennesker hader at eftertrage dem grummeligt, fordi de afværger og hindrer deres

onde forsæt." Altså med andre ord: Det begynder at være et temmelig farligt job at være vægter.

Ja, og det er det af den grund... Altså, nu smører politimesteren nok lidt tykt på dér. Men altså, det er jo, fordi vægterne jo skal opretholde ordenen, og så hindrer de jo folk i deres udfoldelse. Det kunne jo være - hvis vi skal aktualisere det - folk, der går i byen, og der er liv og glade dage i byen og på gaderne og unge mennesker, der vælter rundt, og så videre. Der er det jo faktisk vægterne, der skal sørge for, at folk kommer hjem og sørger for, at gaderne er ryddelige, og de skal faktisk også pågribe de allerstørste fulderikker. Og nogle gange foregår det meget voldsomt, hvor de griber folk, og så spænder de dem fast til deres stiger. De har sådan nogle stiger, som de kan bruge som bærer. Så tager de deres gule bæltet af, og så fastspænder de folk og bringer dem i rådhusarresten, så de kan sove branderten ud på rådhusarresten.

Men altså, det gør jo så også, at alle svirebrødrene og alle dem, der er i byen, de bliver jo ligesom animeret af de her kampe, og det vil sige, at de går hårdt til vægterne. Og der er mange voldsomme eksempler på vægttere, der bliver overfaldet og smidt i kanalen. Og på det her tidspunkt må vi tænke på, at kunne folk ikke svømme, og sådan en vægter sank jo med alle de remedier og det tunge tøj, han havde på. Han ville jo synke med det samme. Så i disse modsætninger i bylivet der indgår vægterne jo så også, kan man sige, som en integreret del.

Men også af en anden grund. Og det er jo også, at vægterne - nu lyder det, som om det er nogle forfulgte uskyldigheder - men vægterne er måske også nogle gange sådan nogle lidt grove typer, altså som er tidligere soldater eller et eller andet andet, som har fået det her job. De er også kendt for tit at være lidt drikfældige og lidt bestikkelige og alt sådan nogle ting. Så mange vægttere ser man på med sådan en vis mistillid. Der er også vægttere, der falder i søvn på deres vagt og netop ikke kan opretholde orden ordentligt og så videre. Der er selvfølgelig forskel på vægterne, og der er sikkert nogle, der er gode, og som folk i de enkelte miljøer og de enkelte gader er glade for. Men der er også nogle, som tit bliver lagt for had også i deres egne gader. Så den dér illusion om vægteren som sådan en gemytlig fyr, der går rundt i gaderne og synger vægtersangene, sådan som vi ser det i mange købstæder i dag i Danmark. Altså som en turistattraktion har man hyret en eller anden, der går rundt i vægtertøj og synger nogle vægtersange, og det er rigtig gemytligt. Sådan var det nok ikke i 1700-tallets København i hvert fald. Det var nogle lidt barske typer, som også kom op at slås med den her befolkning, som de jo i princippet også skulle holde orden overfor og egentlig også beskytte. Så er der en me-

get stærk dobbelthed i det.

Men en anden ting, der også er vægternes i gåseøjne "problem," kan man sige, det er, at der er jo andre korps i byen og andre, der skal opretholde ordenen. Og der er vægterne bare lavest i det her hierarki. Altså, politiet er over dem, soldaterne er over dem, og især livgarderne ligger meget højere i det her hierarki. Så det siger også noget om, at byen på det her tidspunkt ikke er sådan et entydigt sted, hvor der er nogen, der har voldsmonopolet, og nogen, der er sat til at opretholde orden, sådan som vi har det i dag, hvor det er politiet, der er en udøvende magt og skal opretholde orden i byen. Sådan var det ikke på dette tidspunkt. Der var politiet, der havde nogle opgaver, vægterne havde nogle andre opgaver, militæret havde nogle tredje opgaver, og så var der simpelthen også byens befolkning, som også selv mente at have noget at sige i forhold til, hvordan ordenen skulle opretholdes i byen.

Og man ser oftest på dette tidspunkt, at civile eller civilbefolkningen griber ind overfor ordensopretholdelse, hvis de synes, det er uretfærdigt, det der sker. Altså for eksempel hvis politiet pågriber en eller anden, som de anser for at være tyv på et eller andet marked, og dem, der står rundt om, ikke synes, det er i orden og siger, "Nej, han er ikke nogen tyv," så er det meget almindeligt, at de folk, der står omkring, bare befrier denne her pågrebne type fra politiet. Fordi befolkningen er altid i overtal i forhold til politiet eller i forhold til vægterne, eller hvem det nu måtte være. Og det betyder så, at civilbefolkningen faktisk ofte griber ind over for denne her ordensopretholdelse.

Og det er også det, der i princippet er på spil dér i Store Færgestræde. Det er, at der er nogle klare konflikter og nogle uklarheder om autoritetsforholdene her. Der er rigtig mange mennesker, der mener, at de her vægtere ikke skal komme og opføre sig på den her måde. For eksempel nogle af dem, som bare måske er tilfældige forbigående, eller som er, som jeg nævnte, "skikkelige mennesker". De synes måske, det er okay, at man slår en eller anden gadedreng, eller at man stikker nogen en lussing, men de skal ikke begynde at slå på pæne mennesker. Og det er også noget af det, som bliver tematiseret i denne her sag, da denne her sag skal oprulles ved domstolene bagefter. Der nedsættes en kommission, der ligesom skal finde ud af, hvad der egentlig skete ved det her opløb ved Slotspladsen og i Store Færgestræde. Og der kommer det frem det her med, at vægterne bliver beskyldt for at være nogle typer, som ikke er i stand til at skelne mellem folk, altså skelne socialt. De skal jo kunne se, om den, de svinger morgenstjernen mod, er en pæn mand eller en, der tilhører pøbelen. Så de bliver simpelthen kritiseret for, at de ikke evner at skelne socialt. Så det er en vigtig dimension i det her. Og hvem kan det? Ja, det er så det, mange af de her vidner siger i det her materiale, at det

kan livgarderne nemlig. Sådant nogle officerer. Det er jo pæne mennesker. De kan finde ud af at skelne mellem, hvem der er pøbel, og hvem der er pæne mennesker.

Så man kan sige, at vægterne bliver ligesom også tillagt alle mulige negative egenskaber: At de ikke kan skelne socialt, at de er bestikkelige, at de er voldelige, at de er dumme og alt muligt andet. Og de bliver også især tidligt i århundredet set som komiske figurer, altså på linje med dumme bønder, der kommer ind til København, og som bliver snydt på værtshusene eller drikker sig fulde. Altså sådan nogle Jeppe på Bjerget-typer. Der bliver vægterne også - og det ser man i flere teaterstykker fra tiden - der bliver de også fremstillet som sådan nogle fjollede typer, som man laver sjov med, og som man overfalder og sparker. Altså, de er sådan nogle komiske figurer på en eller en måde. Så man kan sige, det er en meget, meget, sammensat både funktion og det syn, man har på dem, er meget sammensat.

Er det så det, der ender med, om jeg så må sige, at blive begyndelsen til enden på vægterkorpset? Eller hvordan slutter vægternes æra?

Ja, altså man starter faktisk... Også i kølvandet på de her begivenheder ved slotspladsen begynder man at prøve at lave nogle lidt mere klare retningslinjer for, hvordan vægterne skal opføre sig i bestemte situationer, blandt andet hvordan de skal opføre sig over for soldater og garder. Det prøver man simpelthen at lave nogle klare retningslinjer for. Men efterhånden som vi kommer frem og til 1800-tallet, og byen vokser, og man får nogle andre politilove og udvider politikorpset også, så bliver mange af de funktioner, som vægterne havde - altså noget af den her ordensopretholdelse - lagt over til politiet. Og til sidst så forsvinder mange af vægternes opgaver, også dem, der har med tranlamper at gøre og alle sådan nogle ting. Altså, der er nogle andre, der overtager nogle ting, og til sidst opløser man simpelthen vægterkorpset i forbindelse med en stor politireform.

Ja. Og så kan vi næsten ikke trække den længere. Hvad skete der med den italienske taskenspiller?

Ja, altså det er jo en sørgelig historie. Altså, han blev reddet fra endnu flere tæsk på det dér værtshus og kom altså så nogenlunde uskadt ud af landet, men turnerede så i øvrigt rundt andre steder i Europa med sine kunster og kom også galt af sted mange andre steder. Han udgav også på et tidligere tidspunkt en bog, hvor han fortalte om sine

tryllekunstner og kom i sådan en pennefejde med en anden tryllekunstner, der prøvede at afsløre nogle af hans tricks og så videre. Men altså, han skal jo leve, så han turnerer videre rundt, og til sidst ender han faktisk ovre i Rusland, hvor han optræder og er på det tidspunkt sådan en ret afdanket tryllekunstner, som altså så optræder i meget folkelige steder og ender simpelthen sine dage derovre også som en fattig mand.

Og han så nok ikke tilbage på sin optræden i København som en af de mest glørværdige dele af karrieren.

I hvert fald ikke som billardspiller, men til gengæld skal man ikke glemme, at han også havde optrådt nogle dage inden dette optrin. Og det er måske det interessante ved det, at han optrådte for hoffet oppe på Fredensborg Slot, hvor de holdt til, med nogle af sine fine kunstner, hvor han blandt andet havde en lille maskine, der kunne genkende kort. Og han kunne lave alle mulige andre former for kunstner. Og det var for det fine establishment i København. Og det er det, der er lidt pudsigt her. Den dér store sociale forskel, der er på, at han det ene øjeblik optræder for hoffet, og tre dage senere får han tæv på et værtshus i København.

Ulrik Langen, når du så sidder her i 2021 og hører, at nu vil man til at regulere nattelivet i København med nye redskaber i lyset af det, du har fortalt her, hvad kommer du så til at tænke?

Altså, jeg vil sige, at der er to ting. Jeg har det lidt svært med den her tale hele tiden om tryghed. Altså, som vores justitsminister også siger, at der skal være tryghed på internettet. Folk på sociale medier skal kunne sige noget, uden at de føler sig overfaldet og så videre. Og man skal kunne opholde sig i byen, uden at man føler sig utryk på grund af andre mennesker. Og jeg mener, at hele det dér tryghedsbegreb måske kan problematiseres. Det er den ene ting.

Men jeg tror heller ikke, at man opretholder eller skaber tryghed ved at sætte nogen ind, et korps, der skal opretholde en eller anden orden. Jeg tror jo netop, at noget af det her kommer fra folk selv, de mennesker, der opholder sig i gaderne. Og man kan sige, at or det første har folk til alle tider jo gået i byen og drukket alkohol. Og meget af det her handler jo også om alkohol. Det gjorde det også i 1700-tallet. Det gør det også i dag. Hvis man tager en eller anden fredag aften og går igennem København klokken et til to om natten, så vælter det jo rundt med skidestive teenagere. Og man kan sige, proble-

met er sådan set ikke her, at der skal komme nogen og holde orden på dem, fordi de bare er fulde, og de er teenagere, og de opfører sig som fulde teenagere nu engang altid har gjort. Men det er måske, at de skulle drikke noget mindre eller et eller andet andet. Det kan man så diskutere. Men altså, jeg tror ikke, det hjælper særligt meget. Men til gengæld skulle man måske prøve at få folk til at reflektere over, hvordan de opfører sig selv i det her natteliv. Men det tror jeg så også bliver op ad bakke, fordi vi har allesammen været teenagere, og vi har allesammen drukket os fulde og så videre. Så jeg tror, der er lang vej til. Men jeg tror ikke, at det her med at indføre en eller anden form for udefrakommende autoritet hjælper. Måske skulle man så i stedet for opfordre til, at de folk, der passer på deres egne etableringer for eksempel bliver bedre til at gøre det.

Og det er jo også det, man har talt meget om, for eksempel med dørvogtere. Altså, da jeg var ung, var dørvogtere nærmest sådan en slags vægtere. Der var altid konflikter med de her dørvogter på de her klubber, og der hed det diskoteker og værtshuse, og hvad der nu var af barer og så videre. Og måske er det nogle af de samme mekanismer, man ser i dag. Og hvis man ligesom putter nogle nye instrumenter ind i bylivet, så tror jeg, den samme type af konflikter vil opstå.

Og læren fra historien er vel også, at hvis man indfører andre autoriteter, så er det i hvert fald en rigtig god ide at have fået aftalt, præcis hvor grænsen går for deres respektive opretholdelse af lov og orden.

Lige præcis, lige præcis!

Ulrik Langen, tusind tak for det her interessante perspektiv på historien. Det var altså Ulrik Langen, dagens gæst, professor fra SAXO-instituttet på Københavns Universitet. Dagens program var tilrettelagt af Nikolai Sørensen. Tak, fordi I lyttede med.